

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Haridusteaduste instituut
Eripedagoogika õppekava

Anni Tooming

LOGOPEEDIDE TEADMISED JA HINNANGUD LASTE JUTUSTAMISOSKUSE
ÕPETAMISE KOHTA KOOLIEELSES EAS

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Marika Padrik

Läbiv pealkiri: Jutustamisoskuse kujundamine

KAITSMISELE LUBATUD

Juhendaja: Marika Padrik (PhD)

.....

(allkiri ja kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees: dots. Hasso Kukemelk (PhD)

.....

(allkiri ja kuupäev)

Tartu 2014

Sisukord

Sisukord.....	2
Kokkuvõte	3
Abstract	4
Sissejuhatus	5
<i>Varasemaid uurimusi tekstilooma hindamise ja õpetamise kohta .....</i>	5
<i>Tekst .....</i>	6
<i>Jutustus ja selle osaoskused .....</i>	7
<i>Tekstiloomeoskuste kujundamine .....</i>	8
<i>Õpetaja eneseanalüüs.....</i>	11
Meetod.....	13
<i>Valim .....</i>	13
<i>Mõõtmisvahendid .....</i>	13
<i>Protseduur .....</i>	14
Tulemused	14
Arutelu.....	28
Autorsuse kinnitus	33
Kasutatud kirjandus	34

Kokkuvõte

Uurimuse eesmärgiks oli selgitada, kuidas toimub logopeedide arvates jutustamisoskuse kujunemine ja kujundamine koolieelses eas ning kuidas logopeedid hindavad oma oskusi antud valdkonnas. Valimi moodustasid 20 kogenud ja 20 algajat logopeedi. Ankeetküsitluse vastuste analüüs näitas, et enamik küsitletutest pidas oma pädevust antud valdkonnas keskpäraseks. Jutustamisoskuse arendamist koolieelses eas pidasid algajad logopeedid mõnevõrra olulisemaks kui kogenud logopeedid. Olulisi erinevusi töövõtete ja meetodite väljatoomise sageduse osas ei esinenud, küll aga ilmnes tendents, et algajad ja kogenud logopeedid eelistavad jutustamisoskuse arendamisel kasutada mõnevõrra erinevaid võtteid. Võrreldes kogenud logopeedidega mainivad algajad logopeedid sagedamini võtteid, mis on suunatud tekstide sisu kujundamisele ning teksti mõistmisoskuse arendamisele. Käesolev uurimus on abiks eripedagoogika õppekavade täiustamisel.

Abstract

The aim of the study was to learn how various speech therapists view the development of narration in pre-school aged children and how the therapists assess their own skills in the area. In order to establish this data, written questionnaires were submitted to speech therapists active in the field, and to students in their second year of master's studies in the area of speech therapy. In total 20 experienced speech therapists and 20 less experienced speech therapists. Most of the people considered their skills and knowledge in the area average. Less experienced speech therapists rated the importance of developing narration skills in a pre-school age slightly higher than experienced therapists. No noticeable differences were found in the rate of working out effective working methods, however there was a tendency towards the selection of slightly different resources and methods by the less experienced and more experienced speech therapists. Less experienced therapists place more significance on developing deeper understanding of the text and focus more on methods that develop deeper understanding of the text when developing narration skills. The study can be a guide for creating curriculums, because it highlights possible shortcomings in the knowledge of speech therapists in regard of developing narration skills. It can also help to further define the contents of curriculums concerning the teaching of narration skills.

Sissejuhatus

Varasemaid uurimusi tekstilooime hindamise ja õpetamise kohta

Viimaste aastakümnete jooksul on üha enam hakatud tähelepanu pöörama laste jutustamisoskusele ja selle uurimisele koolieelses eas. Laste jutustamisoskuse uurimist on hakatud kasutama ühe diagnostikavõimalusena kõnepuute väljaselgitamiseks. On leitud, et jutustamisoskuse tase koolieelses eas on tugevas seoses hilisema õpiedukuse ning lugemis- ja kirjutamisoskusega (Botting, 2002; Schneider, Dubé, Hayward, 2006). Ka Eestis on tehtud mitmeid uurimusi laste tekstilooime oskuste kujunemise ja hindamise kohta. Vahendatud ja vahendamata jutustust ehk narratiivi laste kõnearengu hindamise seisukohalt on lähemalt uurinud Soodla, Kikas, Pajusalu, Adamka, Parm (2010). Uurimustes on hinnatud laste jutustamisoskuse taset: jutustuste struktuuri ja mahtu (Arnek, 2007) ning sidusvahendite kasutamist (Ruul, 2009). Samuti on hinnatud jutustuste terviklikkust ja sidusust, kusjuures on võrreldud, millised uurimisvõtted (isikliku kogemuse põhjal jutustamine või ümberjutustus) annavad laste jutustuste hindamisel terviklikumaid ja sidusamaid tulemusi (Traumann, 2006). Laste jutustuse hindamist pildiseeriatega abil on käsitletud mitmetes lõputöödes. Kati Mäesaar (2010) on oma magistr töödes selle abil töötanud välja ka metoodilise juhendi laste narratiivsete oskuste hindamiseks. Lisaks on tehtud uurimusi, milles on välja toodud jutustamisoskuse õpetamise olulisus ning tõhusate meetodite ja juhendite väljatöötamise vajalikkus. Mõne uurimuse raames on välja töötatud vahendeid abiks õpetajatele. Ave Piip (2011) on oma magistr töödes välja töötanud laste arenguastmete kirjeldused lasteaiaõpetajatele 5-6-aastaste laste narratiivide hindamiseks. Tekstilooimeoskuste arendamiseks on koostatud spetsiaalne metoodika, mille abil muuta laste jutustused mahukamaks, sisult terviklikumaks ning sidusamaks (Traumann, 2009).

Lisaks tudengite koostatud lõputöödele ja teadusartiklitele käsitletakse jutustamisoskuse kujunemist ka erinevates eestikeelsetes raamatutes. Enim kasutusel on näiteks Karl Karlepi „Psühholingvistika ja emakeeleõpetus (1998), „Emakeele abiõpe I: Üldküsimumused“ (1999), „Kõnearendus: Emakeele abiõpe II“ (2003) ja Eve Kikase koostatud artiklite kogumik „Õppimine ja õpetamine koolieelses eas“ (2008). Tekstist üldiselt on kirjutanud Reet Kasik raamatus „Sissejuhatus tekstiõpetusse“ (2007). Nende väljaannete puhul on tegemist ülevaatlike ja põhjalike teoreetiliste kirjeldustega, mida on

kasutatud ka käesolevas töös. Kahjuks leidub vähe eestikeelset metoodilist materjali, millele logopeedidel oleks hea oma töös toetuda.

Jutustamisoskuse taseme hindamine koolieelses eas on vajalik lapse arengutaseme ja võimalike kõnepuute väljaselgitamiseks. See võimaldab logopeedil oma edaspidist tööd jutustamisoskuse arendamiseks planeerida ning annab võimaluse eneseanalüüsi kaudu hinnata tehtud töö tulemusi ja võimalikke vajakajäämisi metoodilistes teadmistes/oskustes. Enamike uurimuste puhul on testitud koolieelsetes lasteasutustes käivaid lapsi. Seni ei ole aga ülevaadet sellest, kui oluliseks logopeedid peavad laste jutustamisoskuse arendamist ja kuidas nad ise oma pädevust selles valdkonnas hindavad. Samuti ei ole uuritud logopeedide teoreetilisi teadmisi jutustamisoskuse õpetamise kohta. Sellepärast on käesolevas töös seatud eesmärgiks uurida, kuidas logopeedid oma teadmisi ja oskusi ise hindavad ning kuidas nende arvates jutustamisoskuse arendamine koolieelses eas toimub. Käesolev töö sarnaneb mõnevõrra Jõgi (2010) bakalaureusetööga, kuid viimases on andmekogumismeetodina kasutatud küsitlust lapsevanematele, nende hinnangut oma lapse jutustamisoskuse taseme kohta ja koduseid tegevusi, mis soodustavad lapse jutustama õppimist. Antud töös kuuluvad valimisse aga praktiseerivad ja tulevased logopeedid.

Tekst

Selleks et analüüsida pedagoogide seisukohti jutustamisoskuse ja selle kujunemise/kujundamise osas, tuleb esmalt vaadata, mis on üldse tekst ja tekstiloome. Kasiku (2007) järgi on *tekst* keeleteaduse seisukohalt igasugune suulise ja kirjaliku väljenduse üksus. Seepärast peetakse teksti keeleteaduses suhtlemise põhiüksuseks. (Kasik, 2007). Loodud tekstid võivad olla nii suulised kui ka kirjalikud ja pole ette nähtud kriteeriume, mis määraksid, kui pikk tekst olema peab. Seega võib tekst ulatuda sõnast raamatuni (Karlsson, 2002). Ka logopeed toetub oma töös tekstidele. Kõnearenduse seisukohalt on väga oluline, et laps puutuks kokku erisuguste tekstidega. Nende abil arendab logopeed lapse tekstiloome ja –mõistmisoskust ning suhtlemisoskust (Hallap, Padrik, 2008a; Karlep, 2003). Karlepi (1998) sõnul iseloomustavad teksti kaks peamist tunnust: terviklikkus ja sidusus. Terviklikuks ehk sihipäraseks peetakse teksti, millel on kindel struktuur, piirid, algus ja lõpp (Kasik, 2007) ning sõnastatud või tuletatav peamõte. Terviklikkuse üle otsustab kuulaja, st kas ta saab aru mõttest. Terviklik tekst saab olla ainult sidus (Karlep, 1998). On olemas kahte liiki sidusust. Sisuline sidusus tähendab seda,

et üks mõte järgneb loogiliselt teisele, nende vahel ei teki mõttelünki, mõte ei katke ja teksti genereerija ei kaldu oma kavatsustest kõrvale. Vormiline ehk keeleline sidusus tagatakse sisulist sidusust kindlustavate keelevahenditega, milleks on leksikaalsed (otsene kordus, sünonüümid, eri üldistusastmega sõnad, antonüümid, samatüvelised tuletised ja liitsõnad, temaatilised sõnarahmad, ase- ja määrsõnad ning arvsõnad) ja grammatilised (tegusõnade samad ajavormid, sõnajärg, sidendid, üldlaiendid ja sarnased lausekonstruktsioonid) vahendid (Karlep, 2003). Seda omadust, et tekst moodustab sisulise, tähendusliku terviku, nimetatakse tekstisidususeks ehk kohesiooniks (Kasik, 2007).

Dialoogiline tekst ehk suuline dialoog on kõige üldisem ja läbi kogu ühiskonna ulatuv keelekasutuse vorm (Kasik, 2007). Ka lapse kõne areng algab dialoogist ja sellest areneb ka tekstiloomise oskus (Karlep, 1998). Dialoogis hakkab laps temale huvipakkuval teemal täiskasvanu suunavatele küsimustele vastama ühe sõnaga. Hiljem koosnevad lapse repliigid juba 2-3 või enamast lausest, mida võib vaadelda kui üleminekuetappi dialoogilt monoloogile. Oma mõtete selgitamine ja arutelu kuuldu üle eeldabki juba pikema teksti ehk monoloogi loomist (Karlep, 1998; Hallap, Padrik, 2008a). Sageli kasutatakse teksti kõrval või tekstiga seoses diskursuse mõistet (Kasik, 2007). Selleks peetakse tavaliselt suulist suhtlust, kuid laiemalt vaadates on diskursus igasuguses kontekstis esinevad tekstid (Karlsson, 2002). Diskursus viitab struktuurilisele üksusele, mis koosneb mitmest lausest ning võib esineda nii vestluse, seletuse kui ka jutustusena. Suuline jutustus ehk verbaalselt esitatud tekst on üks diskursuse osa (Pearson, de Villiers, 2006).

Logopeed kasutab oma töös hulgaliselt erinevaid tekste. Nendele toetudes toimub põhiline suhtlemisoskuse arendamine.

Jutustus ja selle osaoskused

Jutustus on suuliselt või kirjalikult edasiantav tekst (Karlep, 1998; Kasik, 2007). Jutustamisoskus kui esimene ulatuslikum kõneoskus üldse, mille laps omandama peaks, on arenguliselt väga tähelepanuväärne saavutus (Westby, 1984). Jutustus on üks keele/kõne vorm, mida laialdaselt kasutatakse igapäevases elus. Dubé jt (2006) järgi on jutustamisoskus justkui sild suulise ja kirjaliku kõne vahel. See tähendab, et jutustamisoskuse taseme järgi saab prognoosida hilisemat keelelist ja akadeemilist arengupotentsiaali (Dubé, Hayward, Schneider, 2006). Seega on koolikontekstis

jutustamisoskus tihedas seoses hilisemate lugemis- ja kirjutamisoskustega (Botting, 2002). Jutustuse puhul kasutavad lapsed oluliselt pikemaid ja keerukamaid lausungeid kui vestluse puhul (Rusell, 2004). Karlepi (2003), Hallapi ja Padriku (2008b) ning Suntsi (2002) järgi eeldab jutustamine osaoskusi, mis saab alguse *motiivist ehk pragmaatilisest plaanist*. See tähendab seda, et jutustajal tekib kavatsus millestki mingisugusel kindlal eesmärgil partnerile rääkida. Sellest tuleneb *teema piiritlemine ehk peamõte* – millest oleks mõttekas rääkida ja millest mitte, milline info on üldse oluline. Edasi on vajalik edasiantavat materjali *järjestada ja integreerida*, st jutustuse semantilise plaani koostamine. Alles seejärel toimub *sisu keeleline vahendamine*: lausete sõnastamine ja seostamine (Karlep, 2003; Hallap, Padrik, 2008b; Sunts, 2002). Lisaks on jutustusel alati kindlad reeglid. See tähendab, et jutustus peab olema organiseeritud ja jutustamist alustades tuleb seada eesmärgid, milleni tahetakse jõuda. Terviklikku jutustust alustatakse tegelaste, tegevuskoha, aja ja põhitegevuse mainimisega. Seejärel asutakse sündmuste juurde, räägitakse sündmuste arengust, tegevuse jõudmisest haripunkti ja lõpuks ka lahendusest. Viimaks peab jutustaja ka märku andma, et on lõpetanud (Clark, 1994). Lindströmi ja Toometi (2000) järgi antakse jutustusega edasi toimunud või kujutletud sündmusi. Nende hulka kuuluvad näiteks muinasjutud, lood igapäevasest elust, anekdoodid jne. Narratiivis kirjeldatavates tegevustes ja sündmustes osalejad on tavaliselt inimesed või muud elusad ja elutud olendid, kellele on antud inimeste omadused. Suulises jutustuses on rohkelt hinnangulisust, detailiderohkust ning otsekõne kasutust (Lindström, Toomet, 2000).

Jutustamisoskus areneb oma keerulisuse tõttu aeglaselt. Lastel võtab aastaid aega, et õppida jutustama, mõni ei õpi seda korralikult tegema (Clark, 1994). Tekstiloomeoskuse areng algab juba kodust väikelapse ja vanema omavahelisest suhtlusest ning Heilmani, Milleri ja Nockertsi (2010) sõnul kujuneb lõplikult välja noorukieaks.

Tekstiloomeoskuste kujundamine

Tekstiloomeoskuste kujundamise üheks oluliseks eelduseks on tekstimõistmisoskus. Teiseks oluliseks tööõlõiguks tekstiloomeoskuse kujundamisel on luua lapsel arusaam sellest, mis on tekst. Seega, töö tekstiloomeoskuste kujundamisega koosneb kolmest tööõlõigust: a) teksti mõistmisoskuse kujundamine, b) teksti äratundmine ja eristamine pseudotekstist ning c) esmaste tekstiloomeoskuste kujundamine (Vorobjova, 2006).

Teksti mõistmine tähendab eelkõige selle mõtte mõistmist. See sõltub tajuja kognitiivsest arengust ja keelelistest oskustest (sõnavara, lausestruktuuride keerukus) (Sunts, 2002). Tavapärase kõnearengu korral kujunevad tekstimõistmise algsed oskused välja situatiivse dialoogi baasil. See algab juba ühelausungiliste repliikide mõistmisest (Karlep, 2003; Hallap, Padrik, 2008a). Karlepi (2003) järgi sobivad nii koolis kui ka koolieelses eas teksti mõistmisoskuse kujundamiseks järgnevad võtted:

- Pildi detailidele osutamine vastavalt tekstile. Õpetaja jutustab, laps osutab pildile. Seejuures võib õpetaja lisaks esitada ka küsimusi mingisuguse probleemi lahendamiseks.
- Jutustusele vastava seeriapildi leidmine.
- Esemee või esemepildi leidmine (ka pildi joonistamine) selle kirjelduse põhjal.
- Lisaks võib kasutada ka ülesandeid teksti verifitseerimiseks.

Vorobjova (2006) järgi on oluline õpetada last ära tundma sidusat ja terviklikku teksti ning eristama neid teistest keeleüksustest. Lapsed hakkavad igapäevase suhtlemise käigus ebateadlikult eristama sidusteksti teistest keeleüksustest. Seda teevad nad keelevaistule toetudes. Sidusteksti äratundmist on võimalik ja oluline siiski õpetada praktilise võrdlemise teel, kõrvutades teksti järgmiste keeleüksustega.

1. Tekst ja sõnade kogum
2. Tekst ja üksikud laused
3. Tekst ja omavahel sidumata laused
4. Tekst ja selle deformeeritud versioon
5. Tekst ja selle olulise infota versioon
6. Tekst ja sama tekst teises sõnastuses (Vorobjova, 2006).

Karlep (2003) kirjutab, et tekstiloomelised algsed oskused kujunevad dialoogi kaudu. Kui laps hakkab kasutama enam kui ühte baaslausungit või ühendab neid omavahel ahelaks, on tegemist sidusteksti algetega. Seejuures ei ole oluline lapse vanus, vaid tema kõnearengu tase (Karlep, 2003). Oluline on tekitada lapses soov või vajadus millestki pikemalt jutustada ehk luua monoloogi (Hallap, Padrik, 2008a). Koolieelsete lasteasutuste õppekavad määravad laste tekstiloomelise oskuse eeldatavad tulemused vanusegruppide kaupa. Hallap ja Padrik (2009) toovad välja, et vastavalt õppekavale peaks eakohase arenguga kaheaastane laps suutma koos täiskasvanuga vaadata pildiraamatuid, täiendada täiskasvanu juttu osutamisega pildile või üksiku sõna ütlemisega pildi kohta. Kolmeaastane

laps väljendab oma soove ja vajadusi, kommenteerib enda ja/või kaaslase tegevust 1-2 lausungiga. Nelja-aastane laps kommenteerib enda ja kaaslase tegevust, hiljuti kogetud emotsionaalset kogemust 2-3 lausungiga ning jutustab pildiseeria järgi, öeldes iga pildi kohta ühe lausungi. Viieaastane laps kirjeldab olupilti, annab edasi pildiseerial kujutatud sündmust. Ta annab kuulnud teksti sisu edasi täiskasvanu suunavate küsimuste abil ning jutustab nähtust, tehtust ja möödunud sündmustest 3-5 lausungiga. Kuueaastane laps annab edasi kuulnud teksti sündmuste järgnevust, põhjusi ning tegelaste käitumist täiskasvanu suunavate küsimuste abil. Ta jutustab pildi või kogemuse põhjal seotud lausungitega ja seob lausungeid peamiselt sõnadega *ja siis, siis, ja*. Seitsmeaastane laps annab jutustades edasi põhisisu ning olulised detailid, tuletab iseseisvalt mõttelünga tekstis puuduva info, plaanib väliskõnes tuttavaid tegevusi ja laiendab jutustades täiskasvanu suunamisel teksti. Jutustamise ajal parandab ja täpsustab ta oma teksti (Hallap, Padrik, 2009).

Kõnearenduses on eristatavad kolm tasandit, milleks on baastasand, osaoskuste tasand ja kõnetegevuse tasand. Baastasandi põhiliseks eesmärgiks on keelevahendite valdamise kujundamine ja laiendamine. Selle hulka kuuluvad sõnavara ja lausemallid. Sellel tasandil tegeletakse sõnade, lausete, teksti, hääldamise, kuulamise ja kõnelemisega. Osaoskuste tasandi ülesandeks on rakendada baastasandil kujunenud oskuseid sõltuvalt suhtlussituatsioonist. Baastasandi oskusi saab harjutada ükshaaval. Selleks on oluline täiskasvanu abi suhtlussituatsioonide loomisel. Kõrgeima ehk kõnetegevuse tasandi eesmärgid realiseeruvad õppe- ja kasvatustegevuse käigus. Eesmärgiks aga on eri valdkondade lõimimise kaudu õpetada keelt kasutama nii suhtlemisel kui ka õpi- ja tunnetustegevuses (Karlep, 2003; Hallap, Padrik, 2008a).

Jutustamisoskuse arendamisega tegeldakse kõige kõrgemal ehk III kõnearengu etapil. Selleks, et jutustamisoskuse sihipärase arendamisega tegelema saaks hakata, peavad eelnevad kaks etappi olema omandatud, st olemas peavad olema keelevahendid ja oskus kasutada vastavaid keelevahendeid suhtlussituatsioonides. Niisiis saab jutustamisoskuse arendamine toimuda läbi kõigi kolme kõnearengu etapi. Jutustamisoskuse arendamiseks on Karlepi (2003) järgi sobilikud töövõtted järgmised.

- Täiskasvanu-poolne tegevuse kommenteerimine pärast iga osatoimingu sooritamist.
- Tegevuse kirjeldamine laste poolt pärast osatoimingu sooritamist.

- Kaaslase kõneline abistamine praktilise probleemi lahendamisel (abiks õpetaja suunavad küsimused: Kes teab, kuidas ... Räägi, kuidas ...).
- Soovituste andmine tegelasele pildil kujutatud probleemsituatsioonis.
- Jutustamine tegevuspildi järgi (näidisjutt, suunavad küsimused, suulise plaani esitamine, pedagoogi ja lapse vahelduv jutustamine).
- Kuulatud teksti taastamine (Karlep, 2003).

Ligikaudu veerand lastest vajab koolieelses eas ühes, teises või koguni kõigis kõne valdkondades täiskasvanu abi. Kuigi iga lapse kõne areneb individuaalselt, on siiski oluline märgata probleeme. Kui laps ei ole eelpoolnimetatud oskusi vastavaks eluaastaks omandanud, tehakse koostöös spetsialistidega kindlaks võimalik mahajäämus ka muudes kõnearengu valdkondades ning rakendatakse vajadusel lapsele lasteaias tugiteenuseid (logopeedi või eripedagoogi tegevused, individuaalne õppekava jne) (Hallap, Padrik, 2008a).

Õpetaja eneseanalüüs

Õpetajate hinnangud ja arvamused laste jutustamisoskuse arenemise/arendamise kohta on tugevalt mõjutatud muu hulgas õpetaja enda eneseanalüüsi ning –refleksiooni oskustest: millisena õpetajad ise näevad oma rolli lapse jutustamisoskuse kujundajatena ning kuidas nad hindavad oma tööd selles osas. Eisenschmidt (2009) toob välja, et professionaalseks õpetajaks kujunemine on aeganõudev protsess, milles peaks olema järjepidevus ja seostatud kolm taset: ülikoolis toimuv õpetajakoolitus, järgnev kutseasta ning seejärel tööalane täiendusõpe. Õpetaja professionaalne areng on elukestev protsess ja õpetajakutse loomuse tõttu on äärmiselt oluline pidev enesetäiendamine ja õppimine. Õpetamise „kõrgema kvaliteedini“ aitab õpetajal jõuda reflekteerimine, mis võimaldab pidevalt jälgida, hinnata, analüüsida ja parandada oma professionaalset tegevust. Kompetentseks õpetajaks kujunemiseks on vajalik pidev eneseanalüüs, oma tegevuse hindamine, võrdlemine standarditega, arutelud kolleegidega (Eisenschmidt, 2009). Ka käesolevas töös toetuvad logopeedid ankeetide täitmisel eneserefleksioonile.

Poom-Valickis (2007) toob välja, et refleksiooni eesmärgiks on analüüs ja hindamine. Reflekteerides inimene peatub, et analüüsida oma tegevuse tulemuslikkust, oskuste taset või ka teadvustada oma tegevuse aluseks olevaid sügavamaid väärtusi, arusaamu ja uskumusi. Põhjalikuks eneserefleksiooniks on vaja leida aega. Refleksiooni seostatakse

tavaliselt inimese sisemise dialoogi ja eneseuurimisega. Ühelt poolt on oluline õhkkond, mis väljendub juhtkonna ja kolleegide toetuses. Teisalt on vajalik, et õpetaja väärtustaks oma töö analüüsimist ja enesearendamist. Heaks võimaluseks eneseanalüüsi alustamisel on mõtiskleda oma tegevuse üle üldiselt, tuues välja oma töö tugevamad ja täiendamist vajavad küljed. Õpetajal on võimalik analüüsi teostada nii kirjalikult kui ka suuliselt. Kirjalikuks analüüsiks võib kasutada õppetunni salvestusi heli- või videolindi näol, joonistamist, pilte, skeeme, vestlust, portfooliot, küsimustikku jmt. Heaks aluseks oma tegevuse analüüsil on ka õppijatelt, lastevanematelt aga ka kolleegidelt, juhtkonnalt saadud tagasiside (Poom-Valickis, 2007).

Pealtnäha paistab eneseanalüüsi koostamine lihtne ülesanne, kuid tihti taandub analüüs vaid oma tegevuse kirjeldamisele. Edasiseks tegevuseks ettepanekute väljatoomiseni sageli ei jõuta. Isikliku reflektiivse kompetentsuse arendamine on õpetajatöös äärmiselt oluline, sest reflektiivne kompetentsus võimaldab ennast kõrvalt näha ning tagab valmisoleku ennast analüüsida ning oma arenguvajadusi märgata (Poom-Valickis, 2007). Siinjuures on olulised oskused ja teadmised, mille põhjal oma tegevust analüüsida. Seega võib öelda, et eneseanalüüsi oskuste ja õpetaja kompetentsuse kujunemine on kaks teineteist vastastikku mõjutavat/täiendavat protsessi.

Männamaa (2006) toob välja, et õpetaja hindamiseks kasutatakse peale sisehindamise ka välishindamist, mis võimaldab tulemusi objektiivsemalt ja täpsemalt hinnata. Hindajad saavad õpetajate eneseanalüüsi kasutada andmebaasi loomisel, tuua välja õpetajate tugevad ja nõrgad küljed. Samuti annab see võimaluse tagasiside kaudu pakkuda õpetajale abi edasises töös. Õpetaja eneseanalüüsi kõrvutatakse tihti vaatleja hinnanguga. See võimaldab võrrelda ja näha objektiivsuse astet (Männamaa, 2006).

Tekstiloome ja selle kujundamise kohta on teaduslikke uuringuid aktiivsemalt tehtud alatest 20. sajandi viimastest kümnenditest ja nende uurimistulemusi on hakatud pedagoogilises praktikas rakendada alles hiljuti. Logopeedid on tekstiloome sihipärasele arendamisele hakanud rohkem tähelepanu pöörama samuti viimastel kümnenditel. Seni ei ole aga ülevaadet sellest, kuidas logopeedid tähtsustavad laste jutustamisoskuse õpetamist ja kuidas nad hindavad ise oma oskusi. Samuti ei ole uuritud logopeedide teoreetilisi teadmisi jutustama õpetamise kohta. Sellest tulenevalt on antud töö eesmärgiks selgitada, kuidas toimub logopeedide arvates jutustamisoskuse kujunemine koolieelses eas ning

kuidas logopeedid hindavad oma oskusi selles valdkonnas. Eesmärgi täitmiseks on püstitatud järgmised uurimisküsimused:

1. Kuidas logopeedid tähtsustavad laste jutustama õpetamist?
2. Millised on logopeedide teoreetilised teadmised jutustamisoskuse kujundamise osas?
3. Kuidas nad hindavad ise oma teadmisi ja oskusi?
4. Kas ja kuidas erinevad logopeedide hinnangud sõltuvalt nende töökogemuse pikkusest?

Meetod

Valim

Uurimus viidi läbi erinevates koolieelsetes lasteasutustes üle Eesti ja Tartu Ülikooli logopeedia õppekava magistriõppe üliõpilaste seas. Küsimustikule vastas 20 lasteaias töötavat staažikat logopeedi (töökogemust enam kui viis aastat). Lisaks osales uurimuses 13 logopeedi, kelle töökogemus jääb alla viie aasta ja 7 Tartu Ülikooli logopeedia magistriõppe teise aasta üliõpilast, kes on läbinud kõik praktikad. Lähtudes käesoleva töö uurimisküsimusest, mis puudutab logopeedide arvamuste ja hinnangute erinevust sõltuvalt töökogemusest, jaguneb valim kahte rühma: I rühma moodustavad logopeedid, kelle tööstaaž on rohkem kui viis aastat (20 katseisikut). II rühma moodustavad logopeedia õppekava viimase aasta üliõpilased ning logopeedid, kelle tööstaaž jääb alla viie aasta (20 katseisikut).

Mõõtmisvahendid

Andmekogumismeetodina kasutati koostöös magistriüliõpilase Mariliis Meruskiga koostatud ankeetküsitlust. Ankeet (lisa 1) edastati e-kirja teel erinevate listide kaudu. Sissejuhatavale tekstile järgnes 16 küsimust, neist kolm valikvastustega ning ülejäänud vabas vormis avatud küsimused. Vastustes paluti logopeedidel ja tudengitel anda hinnang oma teadmistele, kirjeldada kasutatavaid meetodeid ja töövahendeid laste jutustamisoskuse kujundamisel. Küsimused ankeedis on jagatud kolme alagruppi. Esimene neist puudutab laste jutustamisoskuse hindamist ja laste arengut antud valdkonnas. Teise grupi küsimuste alusel püütakse välja selgitada vastajate arvates sobivaimad ja efektiivseimad töövõtted ja

meetodid laste jutustamisoskuse kujundamisel. Kolmas grupp küsimusi puudutab logopeedide ja tudengite hinnanguid ühelt poolt jutustamisoskuse vajalikkuse kohta kõnearengu seisukohast ning teiselt poolt hinnangut iseenda pädevustele antud valdkonnas.

Protseduur

Käesolev uurimus on üks osa suuremast uurimistööst, mille põhjal valmib lisaks Mariliis Meruski magistritöö teemal „Koolieelikute narratiivide hindamine: hindaja töökogemuse ja hindamisvahendi mõju narratiivsete oskuste taseme väljaselgitamisele“.

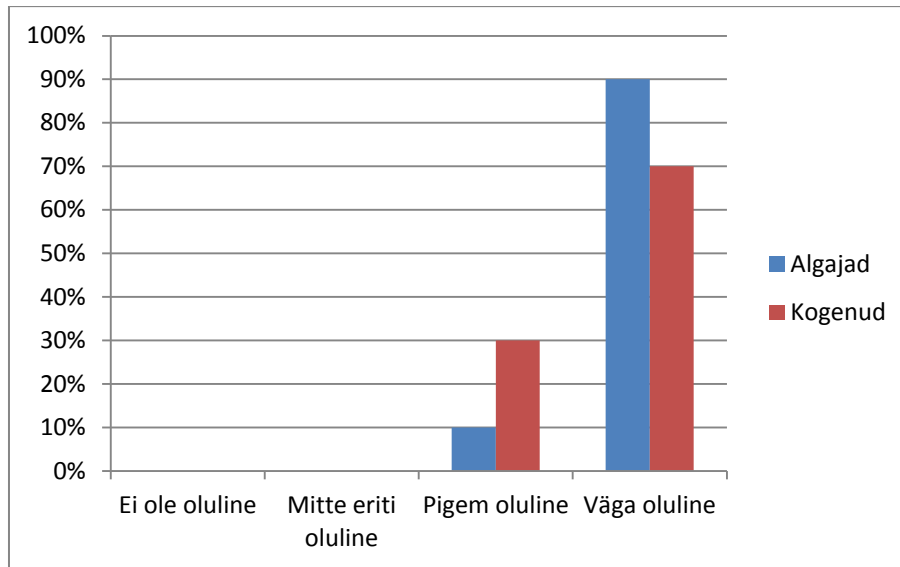
Ankeetküsimustikud täideti aastatel 2012-2013. Küsimustikke saadeti laiali 50, neist tagastati täidetuna 40 (80%). Töötavate logopeedide poole pöörduiti Eesti Logopeedide ühingu kaudu. Tudengite poole pöörduiti läbi ülikooli e-maili listide. Küsitlus viidi läbi anonüümselt. Kokku analüüsiti 40 ankeeti

Tulemused

Analüüsis püütakse välja tuua sarnasused ja erinevused algajate ja kogunud logopeedide vastustes. Alla viieaastase töökogemusega logopeedid, kes töötavad koolieelses lasteasutuses, on õpingud lõpetanud ajavahemikul 1990-2013 (mediaan 2011). Ülikooli lõpetanud on rühmas 12. Ühel algajatest logopeedidest on õpingud veel lõpetamata ja ülejäänud 7 veel õpivad. Staažikatel logopeedidel on õpingud lõpetatud ajavahemikul 1977-2007 (mediaan 1993). Kõik logopeedid töötavad koolieelses lastesutuses. Keskmiseks tööstaažiks saab lugeda algajatel logopeedidel 1.9 aastat (kõige kauem on töötatud 4 aastat ja kõige vähem 0.5 aastat), kogunud logopeedidel aga 15.9 aastat (kõige kauem on töötatud 34 aastat ja kõige vähem 6 aastat).

Logopeedidelt küsiti, **kui oluliseks peavad nad jutustamisoskuse kujundamist koolieelses eas**. Hindamiseks on kasutatud Likert'i skaalat. Jooniselt 1 võib näha, et jutustamisoskuse kujundamine on logopeedide arvates väga oluline. Mitte ükski logopeed ei vastanud, et jutustamisoskuse õpetamine ei ole oluline. Algajatest logopeedidest enamik peab jutustamisoskuse kujundamist koolieelses eas mõnevõrra olulisemaks kui kogunud

logopeedid. Väga oluliseks pidas jutustamisoskuse arendamist 90% algajatest ning 70% kogenud logopeedidest.

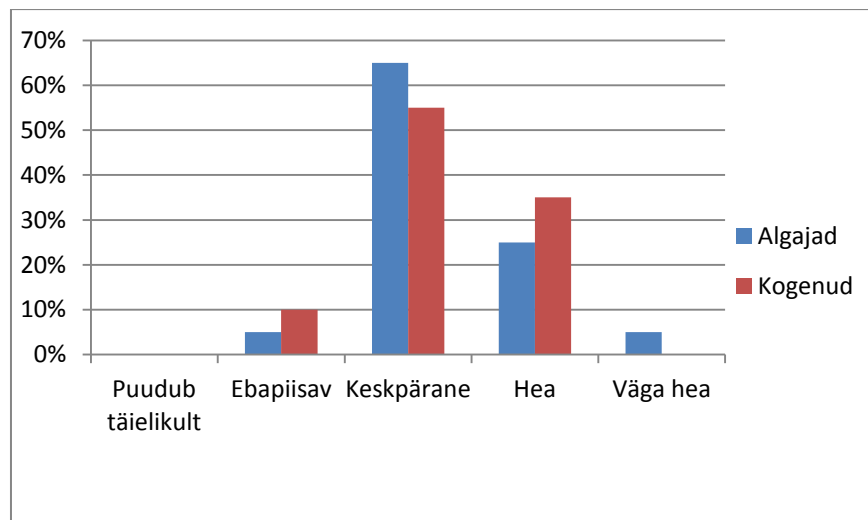
Joonis 1. Hinnang jutustamisoskuse olulisusele koolieelses eas.

Järgnevalt küsiti, **miks peavad logopeedid jutustamisoskuse õpetamist koolieelses eas oluliseks**. 11 kogenud ja 10 algajat logopeedi leidis, et jutustamisoskus on eelduseks edasisele heale õppeedukusele koolis. 15 kogenud ja 15 algajat logopeedi tõi välja, et jutustamisoskus on aluseks suhtlemis- ja eneseväljendusoskuse kujunemisele. Olulisi erinevusi algajate ja kogenud logopeedide vastustes ei ilmnenud. Näiteks on ühe kogenud logopeedi ankeedis selgitatud järgnevalt: „*Kui lapsel on nõrk jutustamisoskus, on tal raskusi ka eneseväljendusega. Ta võib hätta jääda oma mõtete ja arusaamade mõistetavalt väljendamisega nii eakaaslaste kui ka täiskasvanutega suheldes.*“.

Kolm kogenud logopeedi on välja toonud seisukoha, et lapse kõne areng toimub kõige intensiivsemalt koolieelses eas ja seetõttu on eriti oluline pöörata suurt tähelepanu jutustamisoskuse arendamisele just siis. Algajad logopeedid pole seda välja toonud. Lisaks on ühes kogenud logopeedi ankeedis seostatud jutustamisoskuse arengut eneseregulatsiooni ja –kontrolli oskuse arenguga. Üksikutel juhtudel on toodud välja jutustamisoskuse arengu seos mälu, grammatika ja sõnavara arenguga. Ainult kahe algaja vastustes seostatakse jutustamisoskuse arengut kõne mõistmise oskusega, st jutustamisoskuse aluseks on teksti mõistmise oskus.

Järgnevalt küsiti logopeedidelt, **kas nende igapäevase töö hulka kuulub ka laste jutustamisoskuse kujundamine**. 100 % kogenud logopeedidest vastas küsimusele jaatavalt, algajatest vastas selliselt 60% küsitletutest. Ülejäänud 40% põhjendasid eitavat vastust sellega, et alles õpivad ja seetõttu ei tööta veel igapäevaselt koolieelsete lastega, kuid kaks neist on jutustamisoskuse arendamisega kokku puutunud praktikumi jooksul.

Logopeedidel paluti **hinnata oma teadmisi ja oskusi jutustamisoskuse kujundamise kohta**. Joonisel 2 on näha logopeedide hinnang oma teadmistele antud valdkonnas.

Joonis 2. Logopeedide hinnang oma teadmistele ja oskustele jutustamisoskuse õpetamise kohta.

Umbes pooled vastanutest (11 kogenud ja 13 algajat logopeedi) pidasid oma teadmisi ja oskusi antud valdkonnas keskpärasteks. Mitte ükski vastanutest ei pidanud oma teadmisi puudulikuks, keegi kogenud logopeedidest ei pidanud neid ka väga heaks. Vaid üks algajatest logopeedidest pidas enda oskusi ja teadmisi jutustamisoskuse kujundamise osas väga heaks. Ebapiisavateks pidasid oma teadmisi 2 kogenud logopeedi ja 1 algaja logopeedi.

Edasi paluti logopeedidel selgitada, **millised oskused peaksid lapsel olema olema enne jutustamisoskuse arendamise alustamist**. Vastajad loetlesid mitmeid erinevaid oskusi. Algajate ja kogenud logopeedide vastused selles küsimuses oluliselt ei erine. Kogenud logopeedid mainisid kokku üheksat ning algajad logopeedid kümnet eeluskust. Kõige sagedamini mainitakse keelevahendite olemasolu: piisav sõnavara (11 kogenud logopeedi ja 15 algajat logopeedi), elementaarne lausemoodustamisoskus (15 kogenud ja

13 algajat logopeedi), harvem mainiti grammatiliste oskuste olemasolu (5 kogenud ja 5 algajat logopeedi). Lisaks on välja toodud ka üldine tunnetusprotsesside areng (2 kogenud ja 3 algajat logopeedi), kuulamisoskus (2 kogenud ja 1 algaja logopeed) ning kõne mõistmise oskus (3 kogenud ja 7 algajat logopeedi). Oluliseks on peetud ka aja- ja ruumisuhete (1 kogenud ja 4 algajat logopeedi) ning põhjus-tagajärg seoste (2 kogenud ja 2 algajat logopeedi) mõistmist. 2 kogenud ja 3 algajat logopeedi leidsid, et oluline on motiiv ehk soov või tahe võtta osa vestlusest/dialogist, oma mõtteid väljendada. Üks algajatest logopeedidest on pidanud oluliseks seda, et laps peaks mõistma, mis on üldse sidust tekst. Kogenud logopeedide hulgas sellist vastust ei leia. Seega ilmneb vastustest tendents, et algajad logopeedid mainivad jutustamisoskuse eeldusena kõne, sh aja-ja ruumisuhete mõistmisoskust sagedamini kui kogenud logopeedid.

Järgnevalt küsiti logopeedidelt, **mida oleks nende arvates vaja jutustamisoskuse kujundamise käigus lapsele õpetada**. Mõlemad vastajate rühmad on ühiselt nimetanud viit olulist oskust. 9 algajat ja 7 kogenud logopeedi on oluliseks pidanud õpetada teksti ülesehitust, st „*õpetada looma jutukese algust (tegelaste, olukorra jms tutvustamist), sündmuste järgnevust ja loo lõpetamist (kokkuvõtte tegemist)*“. Võrdselt 6 algajat ja 6 kogenud logopeedi on toonud välja, et oluline on õpetada looma sidusat teksti, st siduma omavahel lauseid loogiliseks tervikuks ja kasutama siduvaid sõnu (*ja, siis, sest*). Üksikutel juhtudel (2 kogenud ja 1 algaja logopeed) peetakse oluliseks õpetada erinevate emotsioonide märkamist ja eristamist. Üldiselt on leidnud enamik kogenud ja algajatest logopeedidest, et oluline oleks täiendada sõnavara ja erinevate lausemallide hulka. Võimalik on leida teatavaid erinevusi algajate ja kogenud logopeedide vastustes. Pooled algajatest logopeedidest peavad oluliseks jutustama õpetamisel õpetada last tooma välja olulist infot ja eristama ebaolulist, arvestama kuulaja teadmiste ja kogemustega, st millist infot üldse edastada. Seda oskust nimetab vaid kolm kogenud logopeedi. Lisaks on vajalik õpetada leidma ja sõnastama peamõtet. Seda arvamust jagas 5 algajat ja vaid 1 kogenud logopeed. Algajad logopeedid on lisaks välja toonud veel ühe oskuse, mida kogenud logopeedidest ei nimetanud keegi. Nimelt on algajad logopeedid (9 vastanut) leidnud, et oluline on lasta lapsel kirjeldada erinevaid tegevusi, situatsioone, tegevuspilte jms. Ükski kogenud logopeed tegevuse kirjeldamisoskuse arendamist ei nimetanud. Seega avaldub vastustes tendents, et algajad logopeedid tähtsustavad ja teadvustavad rohkem tööd teksti sisulise poolega (info valik, järjestamine, toetudes tegevusele, arvestamine kuulajaga),

tekstilooma vormilise külje kujundamist nimetavad mõlemad rühmad peaaegu võrdse sagedusega.

Logopeedidel paluti loetleda **töövõtteid, millega nad arendavad või on arendanud laste jutustamisoskust**. Tabelis 1 on välja toodud kõik nimetatud võtted ja nende nimetamise sagedus algajate ning kogenud logopeedide poolt.

Tabel 1. Töövõtete nimetamise sagedus jutustamisoskuse arendamiseks.

VÕTE	ALGAJAD	KOGENUD
TEKSTI MÕISTMISELE SUUNATUD VÕTTED		
Piltide valik või järjestamine kuuldu teksti alusel.	7	4
Teksti analüüs küsimuste toel	3	1
Kuuldud teksti taastamine/koostamine aplikatsioonide, skeemide, reaalsete esemete toel	7	4
Kuuldud teksti taastamine pildile toetudes	4	2
Pildi joonistamine kuuldu teksti kohta	3	1
TEKSTILOOMEOSKUST KUJUNDAVAD VÕTTED		
Vanasõnade ja kõnekäändude seletamine	1	1
Pildiseeriade järgi jutustamine	5	9
Jutustamine etteantud teemal küsimuste toel	3	6
Rollimängud, dramatiseeringud	8	12
Jutustamine oma kogemuse põhjal	4	6
Ümberjutustus (iseseisev ja küsimuste abil)	4	5
Objektide, tegelaste, olustiku kirjeldamine kuulajale	3	3
Tegevuste kirjeldamine/kommenteerimine praktilises situatsioonis	6	5
Vahelduv(ahel-)jutustamine	7	0
Mudeldatud tekstilooma (analoogia põhjal)	5	3
Jutustamine tegevuspildi ja küsimuste toel	11	13
Kaaslase kõneline abistamine praktilises olukorras või pildi alusel	3	0
TEKSTI TUNNUSTE ÄRATUNDMISEGA SEOTUD VÕTTED		
Jutule alguse ja lõpu mõtlemine	4	4
Kuuldud tekstis/pildiseerias mittedobiva/puuduva info leidmine; paranduste tegemine.	7	5
Lapse „teksti“ täiendamine täiskasvanu poolt	0	1

Jutustuse struktuuri teadvustamine	4	2
Lausete vormiline seostamine	9	7
Keelevahendite mõistmis- ja kasutusoskuse kujundamine	3	9
Teksti ja pseudoteksti eristamine	4	1
Erinevaid võtteid KOKKU	23	22
Keskmiselt ühe vastaja kohta	4	4

Kahe rühma peale nimetati kokku 24 erinevat võtet. Algajad logopeedid on nimetanud 23 võtet, kogenud logopeedid 22 võtet. Võtete nimetamise sageduse osas ühe vastaja kohta rühmad ei erinenud: nii kogenud kui algajad logopeedid nimetasid keskmiselt 4 võtet. Kõige rohkem on nimetatud jutustamist situatsioonipildi alusel küsimustele toetudes (seda nimetavad 11 algajat ja 13 kogenud logopeedi) ja kuulnud jutu põhjal dramatiseeringu või rollimängu mängimist lapse poolt mänguasjade abil või ise tegelaseks olles (8 algajat ja 12 kogenud logopeedi). Üks kogenud logopeedidest kirjeldab selle töövõtte rakendamist etappide kaupa, mille puhul lapse tekstiloome osakaal pidevalt suureneb: „**Laps vaatab ja kuulab, mina mängin ning jutustan; *Laps mängib ja mina toetan jutustamisega; *Koojutustamine, mina mängin; *Mina mängin ja laps jutustab; *Laps mängib ja jutustab, mina olen pealtvaataja.*“. Veel mainitakse sageli, mõnevõrra sagedamini kogenud logopeedide poolt, jutustamist pildiseeria alusel. Pildiseeriade loogilist järjestamist kuulnud teksti põhjal ning jutustusest vale või liigse info leidmist ja vigade parandamist lapse poolt nimetavad mõnevõrra sagedamini aga algajad logopeedid. Nimetatud on kuulnud teksti taastamist või teksti koostamist aplikatsioonide, skeemide ja reaalsete esemete toel. Samuti on oluliseks peetud erinevate tegevuste ja situatsioonide kirjeldamist praktilise tegevuse käigus. Palju nimetatakse ka jutustamist oma kogemuse põhjal (hiljutine teatrielamus, tegevused pereringis), kuulnud teksti ümberjutustust ja jutustamist etteantud teemal nii iseseisvalt kui ka logopeedi-poolsete abistavate küsimuste abiga. Ainult algajad logopeedid nimetavad oluliste võtetena vahelduvjutustamist, st laps ja logopeed jutustavad kordamööda ning kaaslane kõnelist abistamist praktilises situatsioonis või tegevuspildi alusel. Vaid üks kogenud logopeedidest on nimetanud aga lapse poolt koostatud jutu täpsustamist, st terviklikuks jutuks muutmist. Tööd keelevahenditega on nimetatud mõlemas vastajate rühmas enam-vähem võrdselt (lausete seostamine ja teksti eristamine pseudotekstist), kuid keelevahendite mõistmis- ja kasutusoskuse kujundamist nimetatakse kogenud logopeedide hulgas sagedamini, kui algajate logopeedide hulgas.

Seega võib nii algajate kui kogunud logopeedide poolt nimetatud töövõtetest välja lugeda, et eelistatakse kasutada pilte ja tekste, kogemusjutustust. Harvem kasutatakse probleemsituatsioone, tegevusi ja dialooge nende käigus. Algajad logopeedid pööravad teksti mõistmisoskuste kujundamisel enam tähelepanu, kui kogunud logopeedid.

Edasi paluti logopeedidel selgitada, **kuidas nad motiveerivad last jutustama**. Kokku nimetasid algajad ja kogunud logopeedid 9 erinevat mõtet, neist mõlemas rühmas sarnaselt on nimetatud 8-t. Leidub vastuseid, mida algajad ja kogunud logopeedid nimetavad enam-vähem võrdselt, kuid on ka neid, mida üks rühm nimetab sagedamini kui teine. Tabelis 2 on välja toodud kõik võtted nende nimetamise sageduse alusel.

Tabel 2. Viisid ja vahendid, millega logopeedid motiveerivad last jutustama.

MOTIVEERIB JUTUSTAMA	ALGAJAD	KOGENUD
TEEMA		
Huvitav/emotsionaalne teema	4	5
Positiivse kogemuse jagamine	4	8
KESKKOND		
Turvalise keskkonna loomine/julgustamine	2	2
Huvi ülesnäitamine lapse jutu vastu	0	3
Positiivse tagasiside andmine	1	2
AJEND		
Rollimäng	4	1
Jutustamine sõbrale	13	7
Diktofon/mikrofon	4	4
Hädasolija abistamine	2	0
Praktiline tegevus/näitlikustamine	2	1
Lastevahelise dialoogi edasiarendamine logopeedi poolt	1	
Erinevaid viise kokku	10	9
Keskmiselt ühe vastaja kohta	2	2.5

Kahe rühma peale kokku nimetatakse 11 erinevat viisi või vahendit lapse motiveerimiseks, kogenud logopeedid neist 9 ja algajad 10 võtet. Logopeedide nimetatud motiive võib jaotada 3 rühma: teema, keskkonnategurid, mis stimuleerivad jutustama ning võtted, mis ajendavad last jutustama. Kõige sagedamini (algajate logopeedide hulgas aga mõnevõrra sagedamini, kui kogenud logopeedide hulgas) nimetati loo jutustamist kellelegi teisele, näiteks sõbrale, emale, mänguloomale (mõnel juhul nimetatakse ka selleks mängutelefoni kasutamist, st laps helistab kellelegi ja jutustab loo). Kogenud logopeedide hulgas nimetatakse sageli jutustamist mingisugusest meeldivast sündmusest või hiljutisest positiivsest kogemusest (teatrielamusest, jalutuskäigust, tähtpäevast vms), kuid suhteliselt sagedaselt nimetatakse seda ka algajate logopeedide hulgas. Samuti on nimetatud mõlemas vastajate rühmas seda, et esitatav materjal peaks olema lastele huvitav, sisaldama naljakaid situatsioone või ütlusi tegelaste poolt. Jutustus peaks olema ka lapsele jõukohane ja tuttav (st kui lapsel pole teemaga eelnevat kogemust, pole see talle jõukohane). Algajad ja kogenud logopeedid on võrdselt (kummaski rühmas 4 vastajat) nimetanud diktofoni või mikrofone kasutamist, et laps saaks hiljem oma juttu kuulata. Vähem nimetatakse (4 algajat ja 1 kogenud logopeed) rollimängudes osalemist, lapse jutustusele positiivse tagasiside andmist (kiitmine, premeerimine väikese kingituse või meeldiva tegevuse näol) ning turvalise keskkonna loomist (laps peaks tundma end võimalikult mugavalt, et ei oleks häirivaid tegureid või võõraid inimesi läheduses), ka aremate laste julgustamist. Vaid üksikud kogenud logopeedid on maininud huvi ülesnäitamist lapse jutu vastu: küsida küsimusi lapse hiljutiste meeldivate tegevuste kohta ja/või kasutada aktiivse kuulamise elemente. Motiveerivaks peeti algajate logopeedide hulgas seda, kui laps saab hädasolevat tegelast abistada. Seda võtet ei nimetanud ükski kogenud logopeed. Lisaks on algajatest logopeedidest üks välja toonud situatsiooni, kus lapsed räägivad omavahel millestki ning logopeed püüab sellest jutustamist välja arendada, seega lähtub lastest. Üldistatult võib öelda, et nii algajad kui kogenud logopeedid kasutavad motiveeriva võttena kõige sagedamini jutustamist kellelegi kolmandale või jutustamist mõnest positiivsest kogemusest. Harvem kasutatakse motiveeriva võttena positiivset julgustamist ja huvi tekitamist põnevate tegevuste või raamatutega. Ilmneb tendents, et kogenud logopeedid mainivad sagedamini motiivina keskkonda (nt endapoolse huvi ülesnäitamist) ja teemat (positiivsest kogemusest rääkimine), algajad aga pakuvad rohkem konkreetseid võtteid motiivi loomiseks (nt rollimäng, hädasolija abistamine).

Järgnevalt paluti logopeedidel loetleda **materjale, mida nad kasutavad jutustamisoskuse kujundamisel**. Kokku nimetati 9 erinevat vahendit. Kogenud logopeedid

on toonud välja 6 ning algajad logopeedid lisaks veel 3 erinevat materjali. Enamikku materjale nimetavad algajad ja kogenud logopeedid võrdse sagedusega, kuid leidub ka selliseid vahendeid, mida nimetatakse vaid algajate logopeedide vastustes. Tabelis 3 on välja toodud kõik nimetatud materjalid nende nimetamise sageduse alusel.

Tabel 3. Logopeedide poolt kasutatavad materjalid jutustamisoskuse kujundamiseks.

MATERJALI NIMETUS	ALGAJAD	KOGENUD
Pildiseeriad	17	15
Situatsioonipildid	15	16
Erinevad tekstid	10	14
Mänguasjad	12	12
Fotod	2	4
Videomaterjal	2	1
Tekstikaardid	3	0
Joonistusvahendid	1	0
Voolimisvahendid	1	0
Erinevaid materjale kokku	9	6
Keskmiselt ühe vastaja kohta	3	4

Eeldatult kõige sagedamini mainitakse seeria- ning situatsioonipilte. Palju mainitakse ka kõikvõimalike tekstide kasutamist (luuletused, lühijutud, muinasjutud, vanasõnad jne). Algajad ja kogenud logopeedid on võrdse sagedusega nimetanud erinevate mänguasjade kasutamist, sh käpik- ja näpunukud, *puzzled*, lauamängud. Vähem mainitakse lapse poolt kogetud sündmustest fotode ning lühi- ja multifilmide kasutamist. Järgnevaid materjale nimetavad vaid algajad logopeedid ja mitte ükski kogenud logopeed. Näiteks nimetab 3 algajat logopeedi erisuguste tekstikaartide kasutamist (mõeldud on sõna- ja lausekaarte), 1 algaja logopeed kasutab oma töös ka joonistus- ja voolimisvahendeid. Niisiis enim kasutatakse pildimaterjali ja tekste ning erinevaid abimaterjale mänguasjade näol. Harvem kasutatakse aga foto- ja videomaterjale, viimaste kasutamist oleks eeldanud rohkem algajatelt logopeedidelt, kes paremini valdavad tänapäeva digitaalse maailma võimalusi. Erinevalt kogenud logopeedidest eelistavad üksikud algajad logopeedid lisaks veel tekstikaarte ning kunstitarbeid.

Logopeedidel paluti kirjeldada **olukordi, millistes lapsed jutustavad paremini/halvemini**. Mõlemad rühmad on välja toonud 5 ühesugust situatsiooni, milles lapsed jutustavad paremini. Olukordi on nimetatud üsna sarnase sagedusega. Algajad logopeedid on nimetanud kokku 7 erinevat ja kogenud logopeedid 6 erinevat situatsiooni, milles lapsed jutustavad paremini. Üle poolte küsitletutest on pidanud oluliseks situatsiooni, milles laps saab jutustada vahetust kogemusest (teatrielamus, väljasõit perega vms). Seda varianti on nimetanud 14 algajat ning 11 kogenud logopeedi. Järgnevalt leitakse, et situatsioon, milles lapsed jutustavad, peab olema lapsele huvipakkuv. Seda arvamust jagab 7 algajat ning 4 kogenud logopeedi. Samuti on üsna oluliseks peetud olukordi, kus lapsel on võimalik kasutada jutustamiseks toetavaid abimaterjale. Nende kasutamist on pidanud oluliseks võrdselt nii 5 algajat kui ka 5 kogenud logopeedi. Vähem on nimetatud olukordi, kus laps saab ise olla jutustuses tegelaseks, st võtta üle mõne tegelase roll. Algajad logopeedid on nimetanud seda 4 korral, kogenud logopeedid aga 3 korral. Viimaks on aga välja toodud, et situatsioon, milles lapsed jutustavad, peab olema jõukohane, et laps ei kaotaks huvi (st teema peaks olema lapsele arusaadav). Seda arvamust jagavad üsna vähesed logopeedid, 3 algajat ning vaid 1 kogenud logopeed. Lisaks on üks algajatest logopeedidest välja toonud, et laps jutustab paremini, kui ta on heas tujus. Seda ei ole nimetanud ükski kogenud logopeed. Seevastu on 4 kogenud logopeedi pidanud oluliseks turvalise keskkonna loomist (tuttav ümbrus ja inimesed, rahulik miljöö) lapse jaoks. Nii ei arvanud aga ükski algaja logopeed.

Olukordi, milles lapsed jutustavad halvemini, tõi välja vaid 5 algajat ning 6 kogenud logopeedi, teised ei nimetanud ühtki sellist olukorda. Mõlemad rühmad on ühiselt nimetanud 2 erinevat olukorda. Enim nimetatakse olukorda, mis on lapsele kuidagi ebamugav (võõrad kuulamas, mingisugune muu tegevus häirib tähelepanu vms). Seda mõtet on nimetanud 5 algajat ning 4 kogenud logopeedi. Mõlemad rühmad on ühiselt välja toonud veel olukordi, kus laps ei mõista täpselt teksti sisu, st see on talle liiga raske. Kummastki rühmast on seda nimetanud 2 logopeedi. Lisaks on algajad logopeedid välja toonud veel 3 situatsiooni, mida ei nimeta ükski kogenud logopeed. Laps jutustab halvemini olukordades, kus talle esitatud teema ei paku huvi (3 algajat, 0 kogenud logopeedi), kui lapsel on olnud hiljuti mingisugune ärev olukord, negatiivne läbielamine (2 algajat, 0 kogenud logopeedi) või kui last kimbutab haigus, väsimust vms (2 algajat, 0 kogenud logopeedi). Samas on kogenud logopeedidest 3 välja toonud, et lapsed jutustavad halvemini situatsioonis, mis on neile võõras (puuduvad varasemad kogemused või teadmised). Seda pole aga nimetanud ükski algaja logopeed. Kogenud logopeedid ei nimeta eriti sageli olukordi, kus lapsed halvemini jutustavad. Nende

jaoks on olulisim võõras keskkond või kuulaja, raske teema, tähelepanu segavad faktorid. Algajad aga toovad sisse rohkem lapsest lähtuvaid tegureid: huvi puudumine, haigus, väsimus, ärevus, negatiivne kogemus.

Edasi küsiti logopeedidelt, **mille alusel nad otsustavad, kas lapse jutustus on heal või halvval tasemel**. Mõlemad rühmad on välja toonud 8 ühesugust näitajat, mille alusel nad hindavad lapse jutustuse heaks või halvaks ning nimetamise sagedus kahe rühma vahel oluliselt ei erine. Algajad logopeedid nimetavad lisaks veel 2 näitajat (vt tabel 4).

Tabel 4. Näitajad, mille alusel logopeedid hindavad lapse jutustamisoskust

NÄITAJA	ALGAJAD	KOGENUD
MILLEST HINDAJA LÄHTUB?		
Narratiivi hindamise skaala (NHS)	4	0
Õppekava väljundid	1	0
Lapse individuaalne areng	2	2
Lapse eakohase arengu normid	2	3
MIDA LOGOPEED JUTUSTUSE JUURES HINDAB?		
Terviklikkus	8	12
Semantiline sidusus	14	9
Vormiline sidusus	7	5
Keelevahendite kasutamine	10	11
Jutustuse sujuvus	1	2
Jutustuse struktuur	4	2
Erinevaid näitajaid kokku	10	8
Keskmiselt ühe vastaja kohta	3.5	7.5

Kokku on nimetatud 10 erinevat näitajat. Kogenud logopeedid on nimetanud neist 8. Enamasti on logopeedid välja toonud, mida nad jutustuse juures hindavad. Kõige enam nimetatakse seda, et jutustus peaks olema semantiliselt sidus, st laps eristab olulist ja ebaolulist infot ning edastab vaid vajalikku informatsiooni. Selle alla kuulub ka jutustuses esitatud info hulk – selle piisavus ja olulisus. Samuti võib semantilise sidususe alla rühmitada oskust mõtteid loogiliselt järjestada, allteksti mõistmist ja esitamist. Teiseks olulisimaks näitajaks peetakse jutustuse terviklikkust, st kas jutt on kuulajale arusaadav. Sama oluliseks

peetakse keelevahendite kasutamist. Selle all mõeldakse sõnavara hulka ja lausemallide kasutamist hindamist. Harvem mainitakse hindamiskriteeriumina jutustuse vormilist sidusust. Üksikud logopeedid mainivad jutustuse sujuvust ning struktuuri (alguse ja lõpu olemasolu). Mõned logopeedid hindavad lapse jutustust eakohase arengu näitajate alusel või arvestavad lapse individuaalse arenguga („*eelnevad kogemused, oskused, tugevused-nõrkused*“). Vaid algajad logopeedid toovad välja, et hindavad lapse jutustust narratiivi hindamise skaala (NHS) alusel ning üks algaja logopeed hindab lapse jutustust õppekavas seatud eesmärkide alusel. Neid pole nimetanud ükski kogenud logopeed. Niisiis võib üldistada, et logopeedid hindavad jutustust enamasti terviklikkuse, semantilise sidususe ja keelevahendite kasutamisoskuse järgi. Vähem pööratakse tähelepanu struktuurilistele näitajatele, eakohastele arengunäitajatele ja õppekavades seatud eesmärkidele.

Järgnevalt paluti logopeedidel selgitada, **mis võimaldaks neil paremini lapsi jutustama õpetada**. Mõlemad vastajate rühmad on nimetanud 6 erinevat võimalust. Kogenud logopeedid on lisaks nendele nimetanud veel 3 võimalust, mida aga algajatest logopeedidest keegi välja toonud ei ole. Võimaluste nimetamise sagedus kahe rühma vahel on suhteliselt sarnane. 2 algajat ja 1 kogenud logopeed on vastusest loobunud. Tabelis 5 on välja toodud kõik nimetatud võimalused ja nende nimetamise sagedus algajate ning kogenud logopeedide poolt.

Tabel 5. Võimalused, mis aitaksid logopeedidel lapsi paremini jutustama õpetada.

VÕIMALUS	ALGAJAD	KOGENUD
Rohkem uusi teadmisi/kogemusi	7	4
Erinevad materjalid	12	10
Erialane kirjandus	3	4
Elamuste loomine	3	4
Rohkem aega	8	7
Kodune abi	3	2
Paremad tingimused	0	1
Positiivne tagasiside	0	1
Teoreetilise baasi omandamine	0	2
Võimaluste nimetamise hulk kokku	6	9
Keskmiselt ühe vastaja kohta	3	4

Märkus: küsimusele vastas 18 algajat ja 19 kogenud logopeedi 20-st.

Kõige rohkem kirjutavad logopeedid, et tunnevad vajadust paremate materjalide, sh videomaterjalide ning nendega kaasasolevate juhendmaterjalide järele. Paljud logopeedid on nimetanud ka seda, et võiks olla rohkem aega ühe lapsega tegelemiseks, kuna mõne lapse puhul jääb pakutavast abist väheks. Üsna oluliseks on peetud ka uute teadmiste omandamist (erinevad täiendkoolitused). Harvem nimetatakse seda, et hea oleks lapsele luua rohkem elamusi, millest jutustada (väljasõidud, teatrikülastused jms). Samal hulgal on nimetatud vastava erialakirjanduse vähesust, st rohkem võiks olla juhendmaterjale selles valdkonnas. Samuti on mõnel korral nimetatud vajadust koduse toetuse ja koostöö järgi lapsevanematega. Vaid kogenud logopeedid leiavad, et neid aitaks, kui nad annaksid rohkem lastele positiivset tagasisidet ja sellega tekitaks lapses rohkem huvi ja tahtmist jutustada. Samuti on leitud, et paremad tingimused (mugavam, avaram ruum) looks parema keskkonna. Huvitava punktina on just kogenud logopeedid kirjutanud, et tunnevad vajadust teoreetilise baasi omandamise järele: „*Jutustamisoskuse kujundamise teoreetilise baasi teada saamine annaks ikka asjale raamid ning muudaks asja õpetamisel konkreetsemaks ja paremini teostatavaks, lapse jutustamisoskuse aga täpsemalt hinnatavamaks*“.

Edasi on logopeedidelt küsitud arvamust, **mida saaksid õpetajad teha, et lapsed paremini jutustaksid**. Erinevaid ideid on nimetatud kahe rühma peale kokku nimetatud 9. Algajad logopeedid nimetavad neist 6 ning kogenud logopeedid lisaks veel 3. Vastuste nimetamise sagedus rühmade vahel on mõnevõrra erinev. Tabelis 6 on välja toodud kõik nimetatud võimalused ning nende esinemise sagedus algajate ja kogenud logopeedide poolt.

Tabel 6. Arvamused sellest, mida õpetajad saaksid teha, et lapsed paremini jutustaksid.

ARVAMUS	ALGAJAD	KOGENUD
Situatsioonide loomine vestluse arendamiseks	10	2
Eeskujuks olemine/näidisjuttude jutustamine	7	3
Enesetäiendus	3	1
Tegevuste kommenteerimine	2	4
Võimaluse andmine kõikidele lastele	10	6
Rohkem aega	9	3
Grupitöö	0	6
Etendus	0	7
Vanemate juhendamine	0	1
Arvamuste nimetamise hulk kokku	6	9

Kõige sagedamini nimetatakse seda, et õpetajad võiksid anda võimaluse rääkida kõikidel lastel. Seda näiteks hommikuringides, kus enamasti kipuvad rääkima julgemad lapsed ning vaiksemad või kõneprobleemidega lapsed jäävad kõrvale. Õpetaja saaks ka nendele lastele anda rohkem võimalusi jutustada. Veel on oluliseks peetud seda, et õpetajad püüaksid rohkem aega leida jutustamisega tegelemiseks. Seda on algajad logopeedid pidanud mõnevõrra olulisemaks kui kogunud logopeedid. Soovitatud on ka tegevuste planeerimisel jutustamist rohkem tegevustega siduda. Näiteks on üks algaja logopeed kirjutanud nii: „*Õpetaja võiks pühendada rohkem aega. Teadvustaks endale, et jutustamisoskuse kujundamine on väga oluline ja kasutaks seda teadlikult erinevate tegevuste planeerimisel: kokandus, voolimine, joonistamine.*“. Sama oluliseks on peetud seda, et õpetaja teadlikult tekitaks selliseid situatsioone, milles oleks võimalus arendada lapsega vestlust. Ka seda arvamust jagavad pigem algajad logopeedid, kogunud logopeedid aga vähem. Pisut vähem on kirjutatud, et õpetajal on võimalus olla lapsele eeskujuks ja võimalikult palju ise jutustada, luues sellega lapsele ettekujutus terviklikust jutustusest. Harvem on nimetatud tegevuste kommenteerimist ja enesetäiendamist koolituste jms teel. Järgnevaid soovitusi jagavad vaid kogunud logopeedid: Rohkem on mainitud grupitöö praktiseerimist („*Vestlused koduste tegemiste ja toimunud sündmuste kohta soovitatavalt väikestes gruppides, et iga laps saaks piisavalt aega rääkimiseks.*“) ning etenduste lavastamist laste poolt, sh ka monoetendused. Ühel juhul on leitud, et õpetaja saaks anda juhendeid lapsevanematele koduseks tööks. Sellest võib välja lugeda, et logopeedid peavad oluliseks võimaluste loomist jutustamiseks, eriti kõikidele lastele ja lastele eeskujuks olemist sellega, et jutustavad ise võimalikult palju ja kommenteerivad tegevusi. Harvem nimetatakse enesetäiendamist ja suuremat jutustamisoskuse õpetamise planeerimist päevakavasse. Üks kogunud logopeedidest aga on leidnud, et õpetajad teevad piisavalt tööd lastega jutustamisoskuse arendamiseks.

Viimaks paluti logopeedidel kirja panna, **millised on nende arvates veel olulised tähelepanekud jutustamisoskuse õpetamise osas**. Kokku on sellele küsimusele vastanud kummastki rühmast 14 inimest. Ülejäänud midagi rohkem lisada ei soovinud. Mõlemad rühmad on kokku nimetanud 5 erinevat mõtet. Üks algajaest logopeedididest on lisanud neile veel 2. Üldiselt on nimetamise sagedus kahe rühma vahel üsna sarnane. Olulisi erinevusi ei leidu (vt tabel 7).

Tabel 7. Mõtteid jutustamisoskuse arendamise osas.

MÕTE	ALGAJAD	KOGENUD
Individuaalsete eripäradega arvestamine	8	3
Lapsele võimaluse andmine	4	5
Julgustada	2	3
Tekstilomeoskuse spetsiaalne kujundamine	2	0
Kontakti loomine	3	2
Logopeedi hea fantaseerimisoskus võtete leidmisel	1	0
Nõustada teisi täiskasvanuid (õpetajaid ja lapsevanemaid)	4	9
Mõtete nimetamise hulk kokku	9	6
Keskmiselt ühe vastaja kohta	2	3

Märkus: Küsimusele vastas 14 algajat ja 14 kogenud logopeedi 20-st.

Kõige enam on mainitud, et jutustamisoskuse arendamisel tuleks arvestada eelkõige lapse individuaalsete eripäradega (arengutase, võimalikud diagnoosid, lapse sotsiaalne taust ja huvid). Veel on üks algaja logopeed leidnud, et last peaks õpetama selliselt, et õpetamise kogus ei oleks liialt suur, st et korruga ei saaks infot lapsele liiga palju. Samuti peetakse oluliseks seda, et igale lapsele (eriti kehvematele kõnelejatele) tuleks anda võimalus jutustamiseks ja mitte loobuda pingutamast. Vähem nimetatakse teiste täiskasvanute nõustamist, sh soovitude andmist rühmaõpetajatele ning maksimaalse koostöö tegemist lapsevanematega. Harvem on mainitud seda, et jutustama õpetamisel on oluline last julgustada ja kindlasti mitte kritiseerida, kui lapsel läheb midagi valesti. Üksikud algajad logopeedid on kirjutanud, et oluline on spetsiaalselt kujundada tekstilomeoskust. Samuti on välja toodud see, et logopeedile tuleb kasuks hea fantaseerimisoskus ideede genereerimisel.

Arutelu

Jutustamisoskus kui üks eneseväljenduse viise on mitmete autorite järgi lapse arengu seisukohalt väga oluline oskus. Selle abil õpib laps teistega suhtlema, looma suhteid eakaaslastega, kontrollima ja reguleerima enda käitumist ja emotsioone ning mõistma ja kirjeldama teiste inimeste tundeid. Selleks, et laps koolis edukalt toime tuleks, peab ta

suutma tegevusi kommenteerida, arutleda põhjalikult oma kogemuste üle ja ümber jutustada teiste poolt loodud tekste. Sidusteksti loome eelduseks on piisav sõnavara ja mitmekülgne lausemallide kasutamine. Täiskasvanu roll jutustamisoskuse õpetamisel on luua reaalselt tekkivaid situatsioone, mis võimaldaksid kasutada kõnet eri funktsioonides ning mis soodustaksid lapse mitmekülgset arengut (Hallap, Padrik, 2008a; Karlep, 2003).

Käesolev töö annab põgusa ülevaate sellest, kui oluliseks peavad logopeedid jutustamisoskuse arendamist koolieelses eas ning millised on nende teadmised jutustamisoskuse õpetamise kohta. Uurimuse eesmärgiks oli selgitada, kuidas toimub logopeedide arvates jutustamisoskuse kujunemine ja kujundamine koolieelses eas ning kuidas nad hindavad oma oskusi selles valdkonnas. Eesmärgi täitmiseks on püstitatud neli uurimisküsimust.

Esmalt taheti teada, kuidas logopeedid tähtsustavad lapse jutustama õpetamist. Eeldati, et praktiseerivate logopeedide hinnangud jutustamisoskuse olulisusele koolieelses eas võivad erineda algajatest logopeedidest. Tulemusi analüüsid selgub, et algajatest logopeedidest enamik peab jutustamisoskuse kujundamist koolieelses eas mõnevõrra olulisemaks kui kogunud logopeedid. Väga oluliseks pidas jutustamisoskuse arendamist 90% algajatest ning 70% kogunud logopeedidest. Seega võib oletada, et kuna tekstiloome oskuste sihipärasele arendamisele on hakatud suuremat tähelepanu pöörama viimastel kümnenditel, on üha enam hakatud läbi viima sellealaseid täiendkoolitusi ja muudatusi logopeedide õppekavas. Sellest tulenevalt teadvustavad nooremad logopeedid jutustamisoskuse arendamise olulisust paremini kui staažikad logopeedid. Samas on väga positiivne, et keegi ei ole pidanud jutustamisoskuse arendamist ebaoluliseks. Võib oletada, et jutustamisoskuse arendamisega tegelevad pidevalt nii algajad kui kogunud logopeedid. Peamiselt põhjendatakse jutustamisoskuse arendamise olulisust argumendiga, et läbi selle toimub üldine suhtlemis- ja eneseväljendusoskuse areng. Samuti on peetud jutustamisoskust vajalikuks eelduseks hea õpiedukuse kujunemisel koolis. Seega on enamus vastanutest samal seisukohal nagu Botting (2002) ning Dube, Hayward ja Schneider (2002), kes on väitnud, et jutustamisoskuse taseme järgi koolieelses eas on võimalik prognoosida edasist lugemis- ja kirjutamisoskust.

Teine uurimisküsimus, millised on logopeedide teoreetilised teadmised jutustamisoskuse kujundamise osas, on püstitatud selleks, et tuua välja algajate ning kogunud logopeedide teadmiste sarnasused ja erinevused jutustamisoskuse arendamise

valdkonnas. Vastuste analüüsimine andis võimaluse kõrvaltvaatajana võrrelda algajate ja kogenud logopeedide teadmisi jutustamisoskuste kujundamise meetodeid ja võtteid silmas pidades. Hallapi ja Padriku (2008a) sõnul on tõhusa abi andmiseks õpetajal vajalik teada, mida ja millal lapsele õpetada. Küsimustikule vastanud olid üldjoontes ühisel arvamusel selles osas, millised oskused peaksid lapsel olemas olema enne, kui üldse jutustamisoskuse õpetamisega tegelema saab hakata. Karlepi (2003) ning Hallapi ja Padriku (2008a) järgi on enne jutustamisoskuse sihipärast arendamist vajalik töö baastasandi oskuste ehk keelevahendite valdamise omandamisega, sh sõnavara ja lausemallidega. Seejärel on vajalik realiseerida neid teadmisi suhtlussituatsioonides, tekstide mõistmisel ja loomisel (Karlep, 2003; Hallap, Padrik, 2008a). Sarnane tendents ilmneb ka uurimistulemusi analüüsides. Selleks, et jutustamisoskuse arendamisega tegelema saaks hakata, peaksid logopeedide arvates lapsel eelnevalt olemas olema elementaarne sõnavara ja erinevad lausemallid. Erinevalt kogenud logopeedidest peavad algajad logopeedid enne jutustamisoskuse arendamisega tegelemist oluliseks ka seda, et lapsel oleks olemas teksti mõistmise oskus. Erinevus algajate ja kogenud logopeedide vahel avaldub ka selles osas, milliste oskuste arendamisega rohkem tegeletakse. Selgub, et algajad logopeedid tegelevad kogenud logopeedidest suuremal määral teksti sisulise poole (info valik, järjestamine, toetudes tegevusele, arvestamine kuulajaga) arendamisega. Kogenud logopeedid keskenduvad põhiliselt keelevahendite õpetamisele. Võtted, millega logopeedid jutustamisoskust arendavad, on siiski suhteliselt sarnased. Kokku nimetatakse logopeedide poolt 24 erinevat võtet, mis kajastuvad ka jutustamisoskuse arendamist käsitlevates väljaannetes (Hallap, Padrik, 2008a; Hallap, Padrik, 2009; Karlep, 2003). Enim kasutatakse logopeedide poolt aga pildiseeriade järjestamist ning jutustamist selle alusel. Ka Hallap ja Padrik (2008a) toovad ühe arendava võttena välja seeriasse kuuluvate piltide järjestamise ja seeria järgi jutustamise suunavate küsimuste abil. Oluline erinevus kogenud ja vähekogenud logopeedide puhul on see, et laste motiveerimisvõtetena keskenduvad kogenud logopeedid peamiselt lapsele meeldiva ja soodsa keskkonna loomisele (tuttavad inimesed, häirivate tegurite puudumine), samas kui algajad logopeedid pakuvad lastele jutustamiseks põnevaid tegevusi (näiteks jutustamine hiljutisest positiivsest kogemusest teatrielamuse näol). Niisiis võib järeldada, et teadmised jutustamisoskuse arendamise kohta algajate ja kogenud logopeedide seas on üldiselt head, kuid algajate ja kogenud logopeedide hulgas on rõhuasetus erinevatel aspektidel.

Käesoleva töö autor oletas, et kuna jutustamisoskuse arendamisele on tähelepanu hakatud pöörama alles hiljuti, on ka sellekohased muutused õppekavadesse tehtud viimastel aastatel. Seega võivad staažikate logopeedide teadmised jutustamisoskuse arendamise kohta olla tulnud praktilise töö käigus, mistõttu teoreetilised teadmised võivad jääda ebapiisavateks. Sellest tulenevalt esitas töö autor kaks uurimisküsimust. Ühelt poolt huvitab autorit, kuidas hindavad logopeedid ise oma teadmisi ja oskusi antud valdkonnas. Tuleb välja, et suurem enamus nii algajatest kui kogunud logopeedidest peavad oma teadmisi keskpärasteks. Kogunud logopeedide hulgas oli aga rohkem neid, kes pidasid oma teadmisi ebapiisavateks. Võib oletada, et kogunud logopeedidel on mõnevõrra väiksem teoreetiline taust ja see võib tuleneda tõepoolest sellest, et oskused on kujunenud praktilise töö käigus ning vähene teoreetiline alus ei ole nende valitud metoodikat kinnitanud. Samas võivad algajad logopeedid oma teadmisi pidada keskpärasteks vähese töökogemuse tõttu. Algajatest logopeedidest mitmed on ankeetides ka rõhutanud, et neil puudub piisav praktiline kogemus teoreetiliste teadmiste kinnitamiseks. See võib olla samuti põhjus, miks algajad logopeedid peavad oma teadmisi suuresti keskpärasteks. Samas on kogunud logopeedidest mitmed toonud välja, et tunnevad vajadust tugevama teoreetilise tausta järele.

Teiselt poolt on oluline hinnata, kas kogunud ja vähe kogunud logopeedide hinnangud oma teadmiste jutustamisoskuse arendamise osas sõltuvalt tööstaažist on erinevad. Uurimistulemustest selgub, et tegelikult on nii algajate kui kogunud logopeedide teadmised lapse arengu hindamise ja jutustamisoskuse arendamise osas üsna sarnased. Küll aga on algajad logopeedid piirdunud tegevuste ja meetodite loetlemisega, samal ajal kui pikemat aega töötanud logopeedid on oma tegevust kirjeldanud näidete ja selgituste abil. Võib järeldada, et vähese kogemusega logopeedidel on konkreetsemad teadmised töövõtetest ja nende nimetustest kui kogunud logopeedidel. See võib olla üks põhjus, miks kogunud logopeedid on püüdnud tegevusi põhjalikult kirjeldada. Sellele, et suurema töökogemusega logopeedidel võivad olla väiksemad teoreetilised teadmised, viitab ka mõningate staažikate logopeedide ankeetides ilmnunud märkustele tugeva teoreetilise baasi puudumise kohta. Nii algajad kui kogunud logopeedid on kitsaskohtadena välja toonud vähese erialase kirjanduse ja tundsid vajadust mitmekülgsete metoodiliste materjalide järele.

Kokkuvõtvad järeldused käesoleva uurimuse kohta:

- Algajad logopeedid peavad jutustamisoskuse õpetamist mõnevõrra olulisemaks kui kogunud logopeedid.
- Enamik logopeede peab oma teadmisi jutustamisoskuse õpetamise valdkonnas keskpärasteks.
- Logopeedide teoreetilisi teadmisi jutustamisoskuse kujundamise kohta võib nende enda tegevuste kirjeldustele toetudes pidada üldiselt heaks.
- Uurimusest järeldub, et kogunud logopeedid hindavad oma teadmisi peamiselt praktiliste kogemuste põhjal ning algajad logopeedid tuginevad oma hinnangutes ülikoolis omandatud teadmistele.

Kuna käesolevas uurimuses osales kokku ainult 20 kogunud ja 20 algajat logopeedi, ei ole võimalik antud tulemuste põhjal põhjanevaid järeldusi teha. See uurimus võiks olla aluseks järgnevatele uurimustele, kaasates veel suuremat hulka logopeedia õppekava läbinud tudengeid ja töötavaid logopeede. Lisaks võiks läbi viia võrdleva uuringu, kus kõrvutatakse logopeedi hinnangut tema tööd analüüsiva spetsialisti hinnanguga. Selline uurimus annaks parema ülevaate logopeedide tööst ja võimaldaks nende teadmisi objektiivsemalt hinnata. Praegusel juhul ei ole võimalik ankeetidest saadud informatsiooni pidada täielikult tõseks, kuna käesoleva töö autoril ei ole ülevaadet, millisel määral on logopeedid end ankeedi täitmisele pühendunud ja kui põhjalikult nad enda tööd analüüsinud on. Selleks, et hinnata õppekavade ja täiendkoolituste tõhusust, oleks huvitav uurida ja võrrelda praegu kehtivaid õppekavasid varasematega. Selline uurimus võimaldaks täpsemalt välja selgitada, mida oleks vaja kursuste sisus veel täiendada, et tulevasi logopeede ette valmistada.

Autorsuse kinnitus

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Anni Tooming

(sünnikuupäev: 13. 04. 1989. a.)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Logopeedide teadmised ja hinnangud laste jutustamisoskuse õpetamise kohta koolieelses eas“, mille juhendaja on Marika Padrik,
  - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
  - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 07.01.2014

Kasutatud kirjandus

- Arnek, P. (2007). *Viie- ja kuueaastaste eakohase arenguga laste vahendatud ja vahendamata tekstiloome*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool. Eripedagoogika osakond.
- Botting, N. (2002). Narrative as a tool for the assessment of linguistic and pragmatic impairments. *Child Language Teaching and Therapy*, 18, 1-21.
- Clark, H. H. (1994). Discourse in Production. In M. A. Gensbacher (Eds.). *Handbook of Psycholinguistics* (pp. 985-1021). San Diego: Academic Press.
- Dube, R. V., Hayward, D., Schneider, P. (2006). Storytelling from pictures using the Edmonton Narrative Norms Instrument. *Journal of Speech-Language Pathology and Audiology* 30, 224-238.
- Eisenschmidt, E. (2009). Kuidas teostada eneseanalüüsi?. E. Eisenschmidt (Toim), *Õpetaja Kutse: Professionaalne areng ja eneseanalüüs (lk 21-22)*. Tallinn: Tallinna Ülikool.
- Hallap, M., Padrik, M. (2008a). *Lapse kõne arendamine: praktilisi soovitusi kõnelise suhtlemise kujundamisel*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Hallap, M., Padrik, M. (2008b). Keel ja kõne: kuulamine ja kõnelemine, lugemine ja kirjutamine. E. Kikas (Toim), *Õppimine ja õpetamine koolieelses eas (lk 276-302)*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Hallap, M., Padrik, M. (2009). *Keel ja kõne*. Kulderknup, E (Koost ja Toim), *Õppe- ja kasvatustegevuse valdkonnad (lk 26-43)*. Tallinn: OÜ Greif.
- Heilman, J., Miller, F. J., Nockerts, A. (2010). Sensitivity of narrative organization measures using narrative retells produced by young school-age children. *Language Testing*, 27, 603-627.
- Jõgi, A. (2010). *Koolieelikute jutustamisoskuse kujunemine ja seda soodustavad tegevused kodus lapsevanemate hinnangul*. Publitseerimata bakalaureusetöö. Tartu Ülikool. Sotsiaal- ja haridusteaduskond.
- Karlep, K. (1998). *Psühholingvistika ja emakeeleõpetus*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Karlep, K. (2003). *Emakeele abiõpe II: Kõnearendus*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

- Karlsson, F. (2002). *Üldkeeleteadus*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Kasik, R. (2007). *Sissejuhatus tekstiõpetusse*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Lindström, L., Toomet, P. (2000). Eesti suuliste narratiivide keelelisi erijooni – Eesti keele allkeeled. *Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 16*, 174-203. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Mäesaar, K. (2010). *Narratiivi loome oskused 5-6 aastastel lastel*. Publitseerimata teadusmagistritöö. Tartu Ülikool. Sotsiaal- ja haridusteaduskond.
- Männamaa, I. (2006). Mida teha tulemustega?. I. Männamaa (Koost), *Hinda tööd, väärtusta ametit. Käsiraamat õpetajale*. Hea Algus, (lk 29-33). Tartu: OÜ Greif.
- Pearson, B.; de Villiers, P. (2006). Discourse, Narrative and Pragmatic Development. In K. Brown (Eds.), *Encyclopedia of Language & Linguistics: Language Acquisition*. (Pp. 686-693). Amsterdam: Elsevier Publisher.
- Piip, A. (2011). *Teksti sidususe ja terviklikkuse hindamine 5-6-aastastel lastel*. Publitseerimata magistritöö. Tartu Ülikool. Eripedagoogika osakond.
- Poom-Valickis, K. (2007). Kuidas kavandada kutsealast arengut. E. Eisenschmidt (Toim), *Õpetaja Kutse: Professionaalne areng ja eneseanalüüs* (lk 21-25). Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Rusell, A. F. (2004). Comparison of Conversation, Freeplay, and Story Generation as Methods of Language Sample Elicitation. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research 47*, 366-376.
- Ruul, R. (2009). *5-6-aastaste laste jutustuste sidusus ja selle hindamine*. Publitseerimata magistritöö. Tartu Ülikool. Eripedagoogika osakond.
- Soodla, P., Kikas, E., Pajusalu, R., Adamka, A., Parm, S. (2010). Vahendamata ja vahendatud narratiiv laste kõnearengu hindamisel. *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu Aastaraamat 6*, 277-296.
- Sunts, K. (2002). Vahendatud tekstilooma ehk kuidas lapsi jutustama õpetada. K. Plado (Koost), *Eripedagoogika 3*, 42-50. Tartu: OÜ Tartumaa Trükikoda.

Traumann, J. (2006). *Viie- ja kuueaastaste eakohase arenguga laste tekstiloome: jutustus isikliku kogemuse põhjal ja ümberjutustus*. Publitseerimata bakalaureusetöö.

Tartu Ülikool. Eripedagoogika osakond.

Traumann, J. (2009). *Tekstiloome õpetamine 5- ja 6-aastastele eakohase kõnearenguga lastele Pärsama lasteaia näitel*. Publitseerimata magistritöö. Tartu Ülikool.

Eripedagoogika osakond.

Vabariigi Valitsuse 29.05.2008 määrus nr 87 „Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava“. –

RT I 11.06.2008, 23, 152. Külastatud aadressil

<https://www.riigiteataja.ee/akt/12970917>.

Westby, C. (1984). Development of narrative language. In G. Wallach, K. Butler.(Eds.),

Language learning disabilities in school-aged children (pp. 103-127). Baltimore, MD:

Williams&Wilkins.

Воробьева В.К. (2006). Методика развития связной речи у детей с системным

недоразвитием речи: учеб. пособие. *Высшая школа* 158(2). Москва: Транзиткнига.

Lisa 1. Ankeetküsimustik

Lugupeetud küsimustiku täitja!

Käesoleva küsimustiku põhjal koostatakse uurimus logopeedide teadmiste ja hinnangute kohta laste jutustamisoskuse kujunemisest ja kujundamisest koolieelses eas. Saadud tulemused on abiks õppekavade ja –materjalide ning täiendkoolitusprogrammide väljatöötamisel.

Palun Teid lugeda iga küsimus hoolega läbi ja vastata nii, et see iseloomustaks võimalikult täpselt Teie hinnanguid ja seisukohti. Vastamisel märkige ristike (x) sobiva vastusevariandi ette.

Küsimustik on anonüümne.

Enne vastama asumist palun Teil märkida **lõpetamise aasta** ja **tööstaaž**:

Lõpetasin õpingud .... aastal.

Logopeedina olen töötanud ..... aastat.

1. Kui oluline on Teie jaoks laste jutustamisoskuse kujundamine koolieelses eas?

1 – ei ole oluline

2 – mitte eriti oluline

3 – pigem oluline

4 – väga oluline

2. Palun põhjendage eelnevat vastust!

3. Kas Teie igapäevase töö hulka kuulub laste jutustamisoskuse kujundamine?

Jah

Ei

4. Kui vastasite eelmisele küsimusele EI, siis selgitage lühidalt, miks!

5. Palun hinnake oma teadmisi ja oskusi selles (jutustamisoskuse kujundamine) valdkonnas!

1 – Puuduvad täielikult

2 – Ebapiisavad

3 – Keskpärased

4 – Head

5 – Väga head

6. Selgitage, millised oskused peaksid lapsel olema olema enne jutustamisoskuse sihipärase kujundamise alustamist.

7. Oletame, et Te tahate arendada lapse jutustamisoskust. Kirjeldage, mida oleks Teie arvates vaja lapsele õpetada!

8. Palun mõelge oma igapäevasele tööle (või praktikale)! Milliste võtetega Te arendate või olete arendanud mõne lapse (laste) jutustamisoskust? Loetlege nii palju töövõtteid, kui meenub!

9. Millised töövõtted on Teie kogemuse alusel efektiivsed (töötavad hästi, sobivad Teie arvates hästi) jutustama õpetamisel?

10. Palun mõelge oma kogemustele! Kuidas motiveerite (või motiveeriksite) last jutustama?

11. Loetlege materjale, mida kasutate jutustamisoskuse kujundamisel!

12. Kas ja kuidas mõjutab situatsioon lapse jutustamist (sidusat eneseväljendust)? Kirjeldage olukordi, millistes lapsed, jutustavad paremini/halvemini!

13. Mille alusel Te otsustate, kas lapse jutustus on heal või halval tasemel (jutustamisoskus on hea või halb)?

14. Selgitage, mis võimaldaks Teil lapsi paremini jutustama õpetada!

15. Mida Teie arvates saaksid õpetajad teha, et lapsed paremini jutustada oskaksid?

16. Mida peate veel oluliseks silmas pidada töös lastega, kellel kujundate/hakkate kujundama jutustamisoskust?

Täna Teid, et nõustusite küsimustikku täitma!

Koostaja: Anni Tooming

Juhendaja: Marika Padrik (PhD)